

***Or Miklós dombja* — egy középkori helynév Nagyrév határában.** Nagyrév határában keleten, a szőlők között látható egy kunhalom, melyet *Zsidó-halom*-nak neveznek. A környéke egykor legelő volt, majd a XIX. századi szőlőtelepítések nyomán itt, az ártér magaspartjának közelében került elő, s e halomról kapta nevét az a jelentős, tell-jellegzetességeket is viselő kora bronzkori lelőhely, melyet az akkori birtokos Kubinyi Albert rokona, a régész Kubinyi Ferenc fedezett fel, s tett világszerte ismertté, s amelyről az ún. nagyrévi kultúrát elnevezték.

Maga a Zsidó-halom egy ős- vagy népvándorlás kori kurgán. Mai állapota erősen veszélyeztetett: keresztülvezettek rajta egy kerítést és egy villamosvezetékét, két oldalából munkagépekkel hordták el, s a mezőgazdasági művelés is pusztítja. Legnagyobb relatív magassága körülbelül 3 m.

A halomtól a Tisza ártere felé — a bronzkori település közvetlen szomszédságában — Árpád-kori lelőhely, az egykori Mindszent falu helye fekszik. A falut először és utoljára 1333-ban említi ismert írott forrás. Külterülete, melynek a Zsidó-halom körülbelül a határán feketett, a késő középkorban — annak külterületétől megkülönböztetve — Nagyrévhez tartozott, majd az újkorra a falu határába olvadt. (1333. júl. 6. A nyulak-szigeti apácák átadják Peturke fia István fia Lászlónak a Szolnok megyei Poch birtokot, melyet Folkus fia Zerie egykor nekik adott, de az említett László régóta magának követelt. Poch birtok Galo, Zenthmyklos, *Mendzenth*, Hymud és Baba birtokok között (inter) feküdt — BARTFAI SZABÓ LÁSZLÓ, Pest vármegye történetének okleveles emlékei. Bp., 1938. 510; 1509-ben Nagyrévvvel együtt említik *Myndzenthelke* prediumot — DL. 76101, regesztája téves helynevekkel: BENEDEK GYULA — ZÁDORNÉ ZSOLDOS MÁRIA, Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075—1526. Szolnok, 1998. 145—6; 1950—91-ben a török defterben a csongrádi náhije összeírása végén felsorolt puszták között: „*Micsne* (?) pusztá, Nagy Rév falu közelében. Nagy Rév falu lakosainak használatában” — ÁGOSTON GÁBOR, A szolnoki szandzsák 1591—92. évi összeírása. II. rész. Zounuk 4. 1989. 191—287. Utóbbi esetben a kérdőjellel a kiadó az olvasat bizonytalanságát jelezte, s a torzult névalak ellenére minden bizonnyal Mindszent pusztáról van szó.) A neve alapján ítélve templomos falu volt, melynek emlékét a nagyréviak még a XIX. században is őrizték (PESTY FRIGYES helynévgyűjtésében így írtak: „... a’ mint mondatik hajdan e’ helyen Mindszent nevű falu temploma lehetett.” — Pesty Frigyes kéziratosa helynévtárából. Külső-Szolnok. Közzéteszi BOGNÁR ANDRÁS. Kecskemét—Szolnok, 1985. 72).

A *Zsidó-halom* név magyarázata nem ismeretes. A helynév ismereteink szerint a XVIII. század első felében fordul elő először, az alább még idézendő határperben, s a legkorábbi térképes ábrázolásoktól kezdve (I. katonai felmérés: *Sidó halom*) a mai napig kimutatható és élő helynév. Pesty Frigyes helynévgyűjtése alkalmával is összeírták az itteni adatközlők, megjegyezve, „hogy az elnevezés hogy ragadt rá nem tudatik” (i. m.).

A Nagyrév és a szomszédos Sáp pusztá, illetve Inoka birtokosai között 1744-ben kezdődött határper során készült tanúvallatási jegyzőkönyvekben igen sok értékes régészeti, néprajzi és történeti adat között számos korabeli, mára eltűnt helynevet találhatunk. A peranyaghoz egy színezett térkép is készült. A térképen, amely ugyan elnagyolt és — mivel nem mérnök, hanem feltehetőleg egy írnok készítette — meglehetősen pontatlan, a Zsidó-halomnak egyértelműen megfelelő helyen ábrázolt halomnál a *Strázsa-halom* név olvasható. Ez megnyugtató adatnak látszik a halom megelőző, eredeti nevét illetően.

A tanúvallomásokban több, máshonnan ismeretlen egykori helynév közt találkozhatunk az *Úrmiklós dombja*, illetve *-halma* névvel (Heves Megyei Levéltár, Törvényszéki iratok 266., fol. 32.: „cumulum *Úrmiklós dombja* vocitari solitum”). Az a tény, hogy ezt a furcsa, ám értelmezhető helynevet több esetben is — mégpedig nem a tanúvallomásokban, hanem a hivatalos kérdőíveken — *Or Miklós-*, vagy *Ór Miklós dombja*-nak nevezték (uo. fol. 175. „Az *Ór Miklós Dombja* alatt levő lapossát...”), eredetéhez meglehetősen pontos támpontot nyújt, melyet alább tárgyalunk.

A kontextus és egyéb ismereteink alapján pontosan nem lokalizálható helynév csak újabb rejtély lenne a környék történeti topográfiájával kapcsolatban, ha egy latin nyelvű határleírásban nem tették volna a következő meghatározást: „... colle *Úr Miklós halom* immo per abusum jam etiam *Zsidó halom* nuncupato...”, vagyis: „az *Úr Miklós halom*-nak, közönségesen *Zsidó-halom*-nak is mondott domb” (uo. fol. 199.). Az *Or Miklós dombja* vagy *Úr-Miklós-domb/halom* tehát a *Zsidó-halom* korábbi neve, mely elnevezés mellett már ekkor megjelent a mai, egyelőre ismeretlen eredetű név.

Nagyrévről meglehetősen szórványosak a középkori források. Tudjuk, hogy a késő-középkorban több, feltehetőleg számos különböző kismemesi család birtokolta, melynek csak szórványos említésekből ismerjük egy-egy tagját. Közülük egyikkel szerencsésen azonosíthatjuk a halomnak nevet adó személyt: 1450-ben Tószeg és Paládics határjárásához királyi emberként nevezték meg, majd küldték ki a nagyrévi Or Miklóst (*Nicolaus Or de Naghrew* — DL. 81 937; A zichi és

vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Szerk. NAGY IMRE — NAGY IVÁN — VÉGHÉLY DEZSŐ — KAMMERER ERNŐ — LUKCSICS PÁL. Pest, Budapest, 1871—1931. 9. 269). A család- vagy ragadványnév a 'tolvaj' jelentésű régi magyar *or* szóból magyarázható. A szó a középkorban többször szerepel személynévként is, ma a másodlagosan kialakult *orv(-)* alakban, az eredeti alak pedig képzett szavakban (*oroz*), illetve összetételekben (pl. *orgazda*) fordul elő (TESz., CsnSz.). E nagyrévi nemessel több forrásban nem találkozunk, és ez a családnév sem fordul elő többször. Mégis nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a népnyelv az ő személyével vagy ugyanazon család valamely tagjával kapcsolta össze ezt a halmot feltehetőleg a XV. században, itteni, talán hosszú ideig birtokolt földje, esetleg egy általunk ismeretlen, ám a helybeliek számára jelentős és emlékezetes esemény vagy szokás révén.

Ugyanakkor ennek az egyezésnek alapján állíthatjuk, hogy a XVIII. századi elnevezések közül a halom eredeti neve valóban a szokatlanabb *Or Miklós dombja* volt, s az *Úr-Miklós-halom* v. *-domb* ennek a névnek az eredet elhomályosulása folytán népetimológiával módosult változata.

Ez az adat azért különösen érdekes, mert hiteles, az újkorig fennmaradt, s egészen pontosan lokalizálható középkori helynevet hagyományoz ránk olyan vidéken, ahol a középkorból falvak egész soráról — köztük Nagyrévről — nemhogy topográfiai, hanem a királyi emberek említésein kívül birtoktörténeti adatokat is csak elvétve ismerünk, s ugyanakkor valamelyest e név eredetére is rávilágít.

Ezek után az említett térképmellékleten szereplő *Strázsa-halom* kifejezést nehezen tudjuk elhelyezni, mert a tanúvallomásokban eddig nem találtuk meg, csupán következtethetjük, hogy a használatból már kikopó középkori eredetű és az új elnevezés mellett ekkor párhuzamosan élő harmadik változatról van szó. Ez a név feltehetőleg a török korból eredeztethető, és logikusan levezethető a halom stratégiai fekvéséből, ugyanis a félszigeten fekvő Nagyrév faluhoz bevezető útnál, az országúthoz közel fekszik. A halom késő-középkort megelőző magyar neve természetesen továbbra is ismeretlen marad számunkra.

RÁCZ MIKLÓS